

Književna poročila.

Österreichs Erneuerung. Politischprogrammatische Aufsätze. Von Dr. Karl Renner. Dunaj 1916, 2. izdaja VIII⁰ + 160 strani, cena 4:50 K.

Karl Renner je znan teoretik-socialist, ki se peča z narodnostnim vprašanjem Avstro-Ogrske. Priobčil je o tem doslej 12 spisov, med njimi troje obširnejših, polovico pod psevdonimom Rudolf Springer in Synopticus. Prvo njegovo večje delo „Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat“ (1902) je po sodbi sociologa Schäffleja „znamenit državnoznanstveni poskus, čeprav se v Avstriji ne uresniči zaradi profesionalnega narodnostnega ščuvanja.“ Drugi sp's večjega obsega „Grundlagen und Entwicklungsziele der österreichisch-ungarischen Monarchie“ (1906) je vzbudil mnogo pozornosti v ruski publicistiki in bil tudi preveden v ruščino. Obširnejše poročilo so priobčili o njem svoj čas tudi „Naši Zapiski“. Oba doslej imenovana spisa sta pošla v knjigotrštvo. Tretje večje delo je sedaj knjiga „Österreichs Erneuerung“, pisana v vojnem času — kakor pravi pisatelj v uvodu — ne s strankarskega stališča in ne za strankarje v prvi vrsti, ampak za vse narode in razrede Avstrije — nekak zadnji opomin v zgodovinskem trenutku...

Jedro vprašanja, ki ga je treba rešiti, je sledeče: Avstrijsko ustavno pravo ne pozna pojma „narod; v avstrijskem državnem zakoniku in v 17 deželnih zakonikih se ne nahaja. Znani § 19. drž. osn. zak. govori pač o „plemenih“ (Volksstamm), na da bi označil, koliko jih štejemo v Avstriji, po čem jih spoznamo, in ne da bi imeli svoje organe. Zakaj le fizične in juridične osebe so subjekti pravic in dolžnosti, a narodi pri nas niso organizirani kot pravne osebe, one so „societas inordinata“. Odtod boj vseh proti vsem kot državna osnova, odtod brezuspešnost vseh lokalnih naredeb: izpremeniti je treba ustavno podlago in upravno uredbo države.

Odstranimo predvsem dvojno upravo, državno in deželno (t. zv. deželno-knežjo in avtonomno); zakaj današnja deželna avtonomija je ostanek srednjeveškega fevdalizma, stanovstva (Landsmannschaft) in kot taka za avstrijske narode mačeha, ker jim ni avtonomija, ampak heteronomija. Renner pojasnuje na konkretnem slučaju, do kakih šikan in absurdnosti vede—današnja dvojna uprava: Steklar si je postavil ob robu svojega vrta ob cesti drvarnico, ki jo je nujno potreboval. Občina mu je to prepovedala iz raznih vzrokov. Steklar se je pritožil potom okrajnega glavarstva, namestništva, ministrstva na eni strani in potom deželnega odbora, upravnega sodišča na drugi strani. Končno je bil pravni položaj tak, da je drvarnica sicer smela stati, toda steklar je ne bi smel uporabljati! Pravda je veljala (s pomočjo advokata) kakih 2000 K in v aktih citirani pravni spisi bi se ne dali spraviti v ono drvarnico!

Današnje deželne meje ne ustrezajo narodnim in upravnim zahtevam. Že kromeriški državni zbor je leta 1849. sklenil samoupravo v obliki okrožij, enako državni občinski red iz leta 1863. Okoliše današnjih okrožnih in deželnih sodišč

bi bilo treba po zgledu ogrskih municipijev in angleških grofij organizirati kot okrožno samoupravo, oziroma okrožno vlado in sicer kolikor moči narodno enotno. Za narodno mešana okrožja bi se uvedel personalni princip. Vsa okrožja enega naroda tvorijo narodni svet z narodno vlado za vse panoge narodne kulture: šolstva, znanosti in umetnosti s pravico nakladanja in pobiranja v ta namen potrebnih davkov. Nad lokalno vlado okrožij stoji centralna vlada s centralnim parlamentom, ki obsega vsa okrožja vseh narodov. V to področje spadajo vsa mednarodna vprašanja: vojaštvo, gospodarstvo, denarstvo, humanitarne in socialne naprave.

Misel o okrožni ustavi in upravi tudi v slovenski politični literaturi ni čisto tuja. Andrej Einspieler se je v celovškem „Slovincu“ potegoval za to uredbo, ki jo je imenoval „županije“. In slovenski politični program, ki je bil sklenjen v Mariboru 1865. leta kot delo Einspielerjevo, je sprejel to točko med svoje zahteve. A misel narodne avtonomije je pač načeloma od leta 1848. dalje naša temeljna politična zahteva. V obliki so razlike: Rennerjev personalni princip proti Palackega teritorialnemu, ki daje vsakemu narodu a priori določeno ozemlje. V našem slučaju je to t. zv. Zedinjena Slovenija. Katera oblika bi bila bolj življenja zmožna, oziroma bi se dala lažje uveljaviti, ni moj namen tu preiskovati, zlasti z ozirom na nejasno prihodnost; samo na to bi hotel opozarjati, da je Rennerjeva kritika naših ustavnih in upravnih razmer izredno bistroumna in poučna za praktičnega politika in teoretičnega sociologa.

Zadnji oddelek Rennerjeve knjige govori o gospodarskem zblizanju Avstro-Ogrske z Nemčijo v zmyslu Naumannove „Mittleuropa“. Dvojna je možnost zblizanja: ali carinske unije ali gospodarske zveze. Carinska unija bi bil kvečjemu cilj, ki se pa takoj ne da uresničiti zaradi različnih carinskih in železničnih tarifov, zaradi različnega kredita in valute, končno zaradi različne davčne politike in zakonodaje. Preostaja druga možnost gospodarske zveze. Avstro-Ogrska in Nemčija nastopata na zunaj nasproti tujini skupno, vmes med njima pa je carinska meja, ki se bolj in bolj znižuje, dokler se končno popolnoma ne odpravi. Tej gospodarski zvezi se pridružita Balkan in Turčija. Pri tem poudarja Renner državnopravno samostojnost monarhije in narodno avtonomijo vseh nenemških narodov, kar se mora ustavno zagotoviti in ostati, predno se zvrši gospodarska zveza, ki mora imeti isti pomen za Nemce, Madjare, Poljake, Čehe in Jugoslovane.

Dr. Drag. Lončar.

